

Індикатори/ознаки, які можуть свідчити про належність дитини та її сім'ї до вразливих категорій населення, або наявність чинників перебування дитини/сім'ї у обставинах, що негативно впливають на їх життя, стан здоров'я і розвиток

Один або двоє батьків дитини понад 6 місяців ніде не працюють, не перебувають на обліку в Центрі зайнятості
Сім'я понад 3 місяці має борги за оплату житла та комунальних послуг
Один або двоє батьків дитини мають невиліковну хворобу / хворобу, що потребує тривалого лікування / психічні та поведінкові розлади (в тому числі, зумовлені вживанням алкоголю чи інших психоактивних речовин)
Відсутність у одного/всіх членів сім'ї документів, що посвідчують особу (паспорт, посвідка на тимчасове проживання, в тому числі, свідоцтво про народження дитини/дітей)
Сім'я дитини постраждала від пожежі, надзвичайної ситуації, стихійного лиха, катастрофи, ДТП, збройного конфлікту, тимчасової окупації
Часте перебування одного з батьків або обох батьків дитини у стані алкогольного сп'яніння або під дією психоактивних речовин
Дитина розповідає про факти схиляння її іншими особами до вживання алкоголю чи інших психоактивних речовин
Дитина часто перебуває на вулиці у вечірній/нічний час без супроводу дорослих
Дитину залучають до праці в урочний або позаурочний час, що виходить за межі допомоги по домогосподарству, і не відповідає віку та стану здоров'я дитини
Дитина демонструє ознаки виснаження і недосипання;
Дитина регулярно самовільно залишає місце проживання
Дитину залучають до торгівлі алкоголем чи тютюновими виробами; до жебракування
Дитина віком від 7 до 14 років часто залишається вдома сама на тривалий час (понад 12 годин) і без нагляду дорослих

Дитина проживає самотійно без нагляду дорослих

Батьки дитини часто відсутні за місцем проживання сім'ї через трудову міграцію або тривале лікування

Дитина часто проявляє девіантну поведінку (вербальна та фізична агресія, крадіжки, брехня, пошкодження громадського майна, тощо), при цьому батьки заперечують наявність такої поведінки у власної дитини, відмовляються вживати заходів, звертатися до фахівців (психолога)

Батьки дитини перебувають у процесі розлучення та вирішують спір щодо визначення місця проживання дітей, участі батьків у їх вихованні, що може супроводжуватися виникненням синдрому відчуження батьків, який має такі прояви:

- дитина виражає ставлення до одного з батьків образливою мовою та жорстким супротивом;
- дитина непереконливо, незв'язно або легковажно пояснює причини свого неприязного ставлення до одного з батьків;
- дитина впевнена в собі і не демонструє амбівалентності, тобто любові й ненависті до одного з батьків, натомість виявляє лише ненависть;
- дитина стверджує, що самотійно сформувала своє неприязне ставлення до одного з батьків;
- дитина підтримує того з батьків, із яким проживає, і відчуває потребу захистити його/її;
- дитина не демонструє почуття провини за своє ставлення до одного з батьків;
- дитина використовує запозичені моделі поведінки або описує ситуації, які вона не могла пережити;
- вороже ставлення дитини поширюється також на друзів та/або членів сім'ї одного з батьків.

Індикатори, на які важливо звертати увагу працівникам закладів освіти

Дитина досягла шкільного віку, але не зареєстрована у жодному закладі освіти

Дитина систематично пропускає заняття у закладі освіти або не відвідує заклад освіти без поважних причин понад 5 днів і батьки не попереджають про відсутність дитини працівників закладу

Дитина часто скаржиться на погане фізичне самопочуття (головний біль, хронічну втому, сонливість, запаморочення, нудоту, тощо)

Батьки дитини не беруть участі у забезпеченні навчання дитини, не приходять у навчальний заклад, не відвідують батьківські збори та не відповідають на дзвінки працівників закладу освіти

Дитина часто одягнена не по сезону, не має відповідного шкільного приладдя

Дитина часто має неохайний вигляд, брудні та порвані одяг та взуття, стан підручників та шкільного приладдя часто неохайний чи брудний

Дитина регулярно відмовляється / не хоче йти додому після закінчення занять у закладі освіти
Дитина дошкільного / молодшого шкільного віку регулярно йде додому самостійно, без супроводу дорослого, або її часто забирають різні дорослі, які не мають з дитиною родинних зв'язків
Дитина дошкільного, молодшого та середнього шкільного віку часто апатична, не проявляє цікавості до навчальної програми, має низький рівень навчальної успішності, на заняттях поводить пасивно, уникає відповідей на питання педагога
Дитина проявляє постійний підвищений інтерес до їжі, їсть квапливо (поспіхом), намагається приховати продукти харчування, здійснює дрібні крадіжки грошей/їжі, часто скаржиться на те, що голодна, просить їжу у однокласників
Індикатори/ознаки, які можуть свідчити про жорстоке поводження з дитиною, домашнє насильство, загрозу життю чи здоров'ю
Сім'я дитини ігнорує рекомендації працівників закладу освіти / охорони здоров'я щодо догляду та виховання дитини, забезпечення медичною допомогою
Дитина віком до 7 років або дитина у безпорадному стані (хвора, з обмеженням життєдіяльності тощо) залишена без нагляду осіб, які досягли 14 років
Один із членів сім'ї, в т.ч. дитина має фізичні ознаки травм щодо яких можливо припустити, що їх було завдано навмисно (садна, синці, укуси, гематоми, травми голови, травми органів черевної порожнини, опіки, травми кісток, травми уздечки верхньої губи (сліди від примусового годування для дітей раннього та молодшого дошкільного віку), травми геніталій, ознаки захворювань, що передаються статевим шляхом, тощо)
Дитина має ознаки вживання алкоголю або психоактивних речовин (стан незрозумілої збудженості або млявості, швидка та невиразна мова, різка зміна настрою, безсоння, дратівливість без будь-якої причини, надмірно звужені і розширені зіниці незалежно від освітлення, сліди уколів)
Дитина (або батьки дитини) намагається приховати травми та не озвучує причин їхньої появи Дитина завжди носить закритий одяг, надмірну кількість одягу, відмовляється роздягатись на огляді в лікаря
Дитина відвідує заклад освіти з ознаками гострих порушень стану здоров'я/інфекційної хвороби (головний біль, біль у животі, підвищення температури, кашель, нежить, висипи на шкірі, тощо)
Переважну частину часу дитина пригнічена, тривожна чи боязка, негативно говорить про себе, демонструє різке й тривале в часі зниження навчальної успішності, уникає контактів з однолітками, озвучує наміри про самогубство, часто говорить або комунікує у соціальних мережах про смерть, потойбічний світ, тощо)
Дитина негативно ставиться до власного тіла, зокрема навмисне завдає собі болю та тілесних ушкоджень (порізи, садна, опіки, щипки, подряпини)
Дитина демонструє сексуалізовану поведінку, часто говорить про статеві зносини, не відповідно до віку обізнана з подробицями статевого життя

Дитина скаржиться на біль у животі, зовнішні запалення органів сечової системи, тощо. Розповідає про погрози вигнати її з дому, віддати до інтернатного закладу. Повідомлення щодо інших дітей може бути завуальованим власним проханням про допомогу
Дитина здригається від різких рухів сторонніх, втискає голову в плечі, присутня судомна реакція дитини на підняту руку, при контакті з дорослими має реакцію у страху, тривоги, рефлексивно прикриває голову руками. У дитини спостерігається страх перед батьками, родичами
У дитини спостерігається схильність до знущання над тваринами
Сусіди скаржаться на часті крики, звуки ударів, порушення спокою
Невідповідність отриманих ушкоджень/розладів здоров'я історії, яку розповідає дитина, батьки, родичі
Батьки, родичі відмовляються показати дитину, проявляють агресивну поведінку під час візиту фахівців (наприклад, медичного працівника)
Постійна відмова батьків, родичів від профілактичних оглядів дитини, ігнорування батьками виконання медичних рекомендацій та санітарно-гігієнічних норм щодо лікування та догляду за дитиною, відмова від госпіталізації дитини, яка потребує негайної медичної допомоги незабезпечення дитини необхідною медичною допомогою, відповідно до її віку догляду
Відсутність у дитини, яка має інвалідність/порушення здоров'я, життєво необхідних ліків та виробів медичного призначення
Один із батьків скаржиться на обмеження в доступі до сімейного бюджету, відсутність власних коштів, або на заборону працювати
Один або декілька членів сім'ї скаржаться на те, що його/її/їх вигнали з дому
Проживання дитини у помешканні, що перебуває в антисанітарному чи аварійному стані або належить до нежитлового фонду. В помешканні, де проживає дитина, часто бувають сторонні дорослі особи, зокрема в стані алкогольного сп'яніння або схильних до азартних ігор, антисоціальної поведінки, в тому числі осіб, які повернулися з місць позбавлення волі, споживачів ін'єкційних наркотиків

Індикатори/ознаки, що можуть свідчити про ризик залишення дитини у пологовому будинку/ризик відмови від дитини раннього віку/намір влаштування дитини до закладу інституційного догляду та виховання

Вагітність небажана чи позашлюбна
Відсутня підтримка та допомога з боку батька дитини, інших родичів
Вагітна жінка є неповнолітньою
Жінка приховує вагітність

Жінка висловлюється про вагітність як перешкоду для її майбутнього та для самореалізації
Вагітна жінка не приймає рішення про місце народження дитини (заклад охорони здоров'я)
Вагітна жінка звернулася до закладу охорони здоров'я з наміром перервати вагітність, або озвучує дилему про те, чи варто їй перервати вагітність чи залишити дитину
Вагітна жінка стала на облік до закладу охорони здоров'я на пізніх термінах вагітності (третій триместр), або поступила до пологового будинку без медичної документації
Вагітна жінка раніше вже відмовлялась забрати дитину з пологового будинку, або старша дитина/діти виховуються в закладах інституційного догляду та виховання
В сім'ї вагітної жінки або відносно неї самої зафіксовано випадки домашнього насильства, насильства за ознакою статі, або жорстокого поводження. У жінки наявні фізичні ознаки травм щодо яких можливо припустити, що їх було завдано навмисно (синці, подряпини, гематоми, травми голови, травми органів черевної порожнини, опіки, травми кісток, тощо)
Вагітна жінка має важку хронічну/невиліковну хворобу/важку форму інвалідності / психічні розлади, що може обмежувати її здатність здійснювати належний догляд за дитиною
Ігнорування вагітною жінкою виконання медичних рекомендацій та санітарно-гігієнічних норм щодо ведення вагітності, відмова від госпіталізації при потребі негайної медичної допомоги/наявності ризиків загрози переривання вагітності
Під час вагітності або після народження у дитини виявлені вади розвитку або інші патологічні стани, які вимагають здійснення спеціального догляду, обстеження та лікування
Наявність у вагітної жінки проявів агресії до оточуючих (конфліктність, дратівливість, емоційна нестабільність) чи ознак депресивного стану (замкнутість, апатія, відсутність почуттів та емоцій)
Жінка під час вагітності часто (3 рази і більше) змінювала місце проживання, або зовсім не має постійного місця проживання
Вагітна жінка ігнорує свій стан, залучається до роботи, що пов'язана із суттєвими фізичними навантаженнями, курить, вживає алкоголь або інші психоактивні речовини
У породіллі є ознаки післяпологової депресії (апатичний/пригнічений стан, небажання виходити на вулицю, порушення прив'язаності до дитини, безсоння, втрата апетиту, надмірна тривожність, відстороненість від членів сім'ї, думки про заподіяння шкоди собі або дитині тощо)
Породілля не проявляє материнських інстинктів (відмовляється годувати дитину, проводити час з нею, брати участь у лікуванні дитини, самовільно залишила заклад охорони здоров'я)
Породілля самовільно залишила заклад охорони здоров'я
У породіллі є матеріальні труднощі, в зв'язку з якими вона не має змоги забезпечувати дитині належний догляд та виховання

У породіллі відсутнє власне житло/постійне місце проживання або належні умови для проживання з дитиною

Батьки дитини раннього віку не відвідують її в закладі охорони здоров'я

Ознаки, які можуть свідчити про потребу в обстеженні стану здоров'я дитини

У дитини присутні ознаки розладів харчової поведінки (регулярно відмовляється від прийомів їжі, часто говорить про власну надмірну вагу, схуднення, вживає медикаменти для схуднення, надмірно займається спортом, після прийому їжі штучно викликає блювоту, відбувається постійне помітне зниження ваги тіла, втрата свідомості)

Дитина має постійні труднощі з процесом харчування через наявність проблеми з ковтанням, жуванням, патологією зубів/щелеп (відмова від їжі, демонстрування критичної вибірковості щодо продуктів харчування, поява блювотного рефлексу під час або після прийому їжі, захлинання під час пиття, відсутність змоги їсти тверду їжу у віці після 1-го року)

Дитина має наявні психологічні порушення (порушення пам'яті, мислення, підвищена збудливість до шума, світла, «блукаючий» погляд, стереотипність рухів (часте погойдування, клацання пальцями, похитування голови), спроби суїциду, тощо)

Дитина має явні порушення слуху (відсутність реакції дитини на звернену мову, на різкі і голосні звуки, відсутність мовлення або спотворене мовлення)

Дитина має явні порушення зору (не встановлює зоровий контакт або ж встановлює його в незвичний спосіб, постійне примруження очей при погляді вдалину, косоокість, опущення верхньої повіки, білий колір зіниці ока, різниця у розмірі між очима, тощо)

Дитина має труднощі з пересуванням та координацією рухів (кульгавість, потреба в сторонній допомозі під час переміщення у просторі, порушення рівноваги при ходьбі, нетримання предметів в руках, часті травми під час пересування (не стосується дітей першого року життя), тощо)

Дитина має труднощі з мовленням (незрозуміла для оточуючих мова, порушення звуковимови, відсутність зв'язної мови, неосмислене спілкування, відсутність мовлення (алалія), заїкання)

Наявність значної невідповідності ваги/зросту дитини її віковій нормі